

Георгій Крючков,

*народний депутат України III–IV скликань,
голова Комітету Верховної Ради України
з питань національної безпеки і оборони
(1998–2000, 2002–2006 рр.)*

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПОЗАБЛОКОВОСТІ

Кардинальні зміни, що відбулися в світі за минулі два десятиліття і відбуваються зараз, обумовлюють необхідність нових підходів до проблем зовнішньої, оборонної, безпекової політики. Серед цих змін слід особливо виділити:

— крах концепції однополюсного світу з домінуванням в ньому однієї наддержави і поступове перетворення світу на багатополлярний, становлення в ньому нових потужних центрів сили і міжнародного впливу;

— появу нових викликів і загроз міжнародному миру і безпеці: вступ в новий етап гонки озброєнь, активізацію міжнародного тероризму з агресивною насильницькою ідеологією, екстремістських проявів із численними людськими жертвами, наркобізнес, торгівля людьми, загострення проблеми забезпечення потреб у стратегічних ресурсах (передусім в енергетичних і продовольчих) і боротьби за доступ до джерел цих ресурсів та шляхів їх транзиту, якісно нову гостроту екологічних проблем і проблем технологічної безпеки;

— посилення прагматизму та ізоляціоністських настроїв у політиці багатьох держав в умовах глобальної фінансової і економічної кризи, яка розпочалася у 2009 році, що впливає на діяльність потужних міжнародних об'єднань (зокрема, Європейського Союзу), провокує виникнення в них відцентрових тенденцій;

— послаблення впливу Організації Об'єднаних Націй, Організації з безпеки і співробітництва в Європі на розвиток ситуації в світі, зокрема на Європейському континенті, на врегулювання конфліктів, що виникають, фактичне перебирання у ряді випадків їх повноважень Європейським Союзом і Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) у відповідності з її новою Стратегічною концепцією;

— новий характер війн, що відбуваються у різних регіонах.

Нині, коли минає двадцять років після зруйнування Радянського Союзу, розпаду соціалістичної співдружності держав, Організації Варшавського договору, є підстави говорити про те, що реставрація капіталістичного ладу на постсоціалістичному просторі хоча й змінила характер відносин у світі, однак не зняла проблему міждержавних протиріч і блокового протистояння. Це стосується й відносин між Заходом, передусім Сполученими Штатами Америки, і Російською Федерацією. Проголошене з обранням президентом США Барака Обами «перезавантаження» відносин з Росією поки що не призвело до врегулювання ряду гострих проблем в американо-російських відносинах, які справляють вплив на ситуацію в усьому світі, зокрема проблем, пов'язаних із обмеженням звичайних озброєнь в Європі, створенням системи протиракетної оборони та інших. Навіть злочасну «поправку Джексона-Веніка», дискримінаційну щодо Росії, американським конгресом досі не скасовано. А в конгрес вже внесений законопроект про припинення «перезавантаження» відносин з Росією.

Все це безпосередньо стосується безпеки нашої держави. Займаючи унікальне стратегічне становище в центрі Європейського континенту, Україна після проголошення у 1991 році незалежності постійно перебуває в ситуації, коли кожний з провідних суб'єктів міжнародного політичного процесу намагається тримати її у сфері свого впливу, вдаючись, коли це вважає за необхідне, до прямого диктату.

Конкретними проявами таких підходів до нашої країни з її ослабленою економікою, низьким життєвим рівнем переважної більшості населення, зруйнованими Збройними силами, нестабільною політичною ситуацією є узгоджена Резолюція № 120 обох палат конгресу США «На захист незалежності України» (вересень 1996 р.), в 15-ти пунктах якої було чітко визначено і продиктовано, що належить робити українському президенту,

парламенту, уряду, зокрема протидіяти «появі будь-якої політичної або військової організації, яка могла б сприяти реінтеграції держав колишнього Радянського Союзу» (офіційно американську резолюцію в Україні не було оприлюднено, хоча всі українські уряди ні на крок від неї не відступали); сьогоденні вимоги Міжнародного валютного фонду до України стосовно підвищення пенсійного віку, плати за газ, електроенергію, тарифів на житлово-комунальні та інші послуги як умову надання нашій країні кредитів; проведення європейськими інституціями перманентних «моніторинрів» дотримання в Україні свободи слова, засобів масової інформації; відверте втручання у деякі резонансні судові справи. Прагне тримати нашу країну у сфері свого впливу й Російська Федерація. До того ж Україна розташована поблизу «зони нестабільності», де зберігаються «заморожені» або відбуваються збройні конфлікти (Північна Африка, Закавказзя, Придністров'я).

Не можна не враховувати й того, що лідерами деяких іноземних держав робляться заяви, в яких, по суті, містяться територіальні претензії до нашої країни.

Про зростання викликів і наявність загроз національній безпеці України доводиться говорити в умовах, коли її сектор безпеки і оборони, за визнанням найвищого українського політичного керівництва, є критично послабленим. Безпековий ресурс, що залишився після розпаду колишнього СРСР, майже вичерпаний. Збройні сили України лише обмежено готові до використання за призначенням. Їх стан, як і стан оборонної промисловості, характеризується глибокою депресією. Основні види озброєння та військової техніки у переважній більшості морально і фізично застаріли, більшість з них вже до кінця 2011–2012 років вийдуть з ладу. За роки незалежності українська армія не отримала жодної нової системи озброєння, яка б мала стратегічне значення для підвищення обороноздатності нашої країни*.

До цього слід додати, що під тиском великих держав, передусім США і ельцинської Росії, Україна після проголошення незалежності інтенсивно роззброювалась, втрачаючи свою обороноздатність. Відмову від третього за потужністю в світі потен-

---

* Див.: Модернізація України — наш стратегічний вибір. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України, 2011 рік, с. 126. Далі посилання на цей документ даються в тексті з посиланням на сторінку Послання.

ціалу ядерної зброї не було підкріплено надійними міжнародними, юридично зобов'язуючими гарантіями її безпеки.

З цього приводу Верховна Рада України рік тому змушена була прийняти спеціальну постанову, якою доручено Уряду здійснити необхідні кроки для розробки спільно з державами-гарантами без'ядерного статусу України належного правового оформлення і реалізації надійних гарантій її безпеки. На жаль, громадськості не відомо, що за цей час зроблено і робиться урядом, зовнішньополітичним відомством для виконання зазначеної постанови.

Слухняно виконувались вимоги Заходу (точніше — США) стосовно ліквідації шахтно-пускових установок для запуску ракет з ядерними боеголовками (боеголовки в короткі строки були вивезені до Росії), суперсучасних бойових літаків, переносних зенітно-ракетних комплексів та іншої зброї. При цьому належного відшкодування витрат чи допомоги нашій країні у більшості випадків не надавалося (як, між іншим, і у зв'язку з виведенням з експлуатації Чорнобильської АЕС). Величезну кількість сучасної бойової техніки, майна Збройних сил вартістю в десятки мільярдів доларів, що дістались (як «спадщина») від Радянського Союзу, було розкрадено, хоча реалізація їх у законом визначеному порядку дозволила б здійснити радикальне переоснащення української армії, вирішити гострі соціальні проблеми.

Проблеми оборонного сектора не тільки не діставали належної уваги й вирішення з боку держави, а й нерідко використовувались у політиканських цілях. Досить згадати хоча б популістські, нічим не підкріплені обіцянки Ю. Тимошенко здійснити, починаючи з 2008 року, повний перехід на контрактну форму комплектування Збройних сил. Між тим через вкрай низький рівень оплати ратної праці і незабезпечення більше 45 тисяч сімей військовослужбовців житлом цю проблему неможливо вирішити й у найближчі 10–15 років.

Показовим є і ставлення державних органів до фінансування потреб оборони й безпеки — всі роки воно здійснювалося за «залишковим» принципом. Прийнятим у жовтні 2000 року Законом «Про оборону України» передбачалося, що на потреби оборони кошти з державного бюджету мають виділятися в обсязі не менше 3% від внутрішнього валового продукту (ВВП). Ця вимога жодного разу не виконувалася: фактичні витрати у

більшості випадків не перевищували 1,5% ВВП. Фахівці вже кілька років тому відзначали, що у фінансуванні Збройних сил України перейдено критичну межу, за якою почалося їх руйнування. При затвердженні Державного бюджету України на 2008 рік уряд Ю. Тимошенко провів через парламент поправку до Закону «Про оборону України», згідно з якою положення про фінансування потреб оборони в обсязі не менше 3% від ВВП із закону було вилучене. Фактичні витрати на оборону у 2008 році склали всього 0,99% від ВВП. Такого в історії Збройних сил України ще не було. А коли ухвалювався Державний бюджет України на 2011 рік, члени фракції Блоку Ю. Тимошенко, вже перебуваючи в опозиції, критикували нинішній уряд за недостатню увагу до потреб оборони, звинувачуючи його у розвалі вітчизняних Збройних сил, і пропонували записати в Законі «Про оборону України», що на потреби оборони має спрямовуватись бюджетних коштів не менше 2% від обсягу ВВП. Як тут не погодитись з тим, що, як кажуть, «кочка сидения определяет точку зрения»...

В умовах триваючої системної кризи, обмежених фінансових можливостей держави такі безвідповідальні, волюнтаристські підходи до питань оборони створюють серйозну загрозу національній безпеці і обороноздатності України.

Ситуація особливо загострилася в роки, коли при владі були «помаранчеві». Зовнішньополітичний курс був занадто політизованим, набрав однобічного, орієнтованого в основному на якнайшвидше набуття членства в НАТО, характеру. Суспільству нав'язувалась думка, нібито лише членство в Альянсі і Європейському Союзі гарантує Україні незалежність, динамічний економічний розвиток, утвердження демократичних засад державного життя, дотримання прав і свобод громадян. Розвитку вигідних для нашої країни відносин з іншими державами, у тому числі з тими, які набирають все більшої ваги і впливу в світі (Китайська Народна Республіка, Японія, Індія, країни Близького і Середнього Сходу, Латинської Америки), належної уваги не приділялося. Зацикленість на ідеї членства в НАТО, яку не підтримує значна більшість наших співвітчизників, спричинилася до певної стагнації української зовнішньої політики, провокувала загострення політичної ситуації. Контакти найвищого політичного керівництва держави обмежувалися в основному зустрічами з лідерами Польщі, Грузії,

Литви, заходами в рамках маловпливових, позбавлених реальної перспективи угруповань типу ГУАМ.

При цьому нерідко ухвалювалися управлінські рішення, які завдавали прямої шкоди національним інтересам України, її безпеці і обороні. Скажімо, в умовах, коли керівництво Румунії заявляє про «незаконність» входження деяких територій (Ізмаїльщини, Буковини) до складу України, було вирішено перемістити аеромобільну бригаду, дислоковану в районі м. Болграда (Одеська область), у Дніпропетровську область («ближче до кордонів з Росією»). Але вже через деякий час постало питання про повернення бригади в інтересах зміцнення безпеки на південно-західному напрямі на місце її попередньої дислокації. Але скільки через волонтаристське рішення недолугих політиків і безпринципність військових було втрачено коштів, техніки, підготовлених, унікальних кадрів! Або переміщення найстарішого в Україні військового навчального закладу — Одеського інституту сухопутних військ до м. Львова — через те, мовляв, що «в Одесі розмовляють російською мовою, а у Львові вищий рівень патріотизму»... Явно не відповідали інтересам України поставки — за прямою вказівкою Президента В. Ющенка, у тому числі зі зняттям з бойового чергування військової техніки (протиракетних комплексів) — у район потенційного збройного конфлікту Грузію, де в серпні 2008 року відбулися відомі трагічні події.

Варто нагадати й про наслідки форсованого вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ). У квітні 2008 року В. Ющенко так вихваляв «переваги», які очікують нашу країну після того, як вона стане членом цієї організації: «Коли ми говоримо про СОТ, то говоримо як про двері, за якими ми стаємо рівноправними партнерами... Мова йде про те, що біля 5 млрд доларів — це той приріст товарообігу, який ми очікуємо тільки через те, що ми стали рівноправними гравцями...» Де ці 5 млрд доларів? Вже через півроку після таких оптимістичних заяв В. Ющенко змушений був вимагати від Кабінету Міністрів «невідкладно провести консультації із заінтересованими державами-членами СОТ і Міжнародним валютним фондом про необхідність застосування Україною заходів захисту національного товаровиробника».

Така політика «помаранчевого» уряду аніскільки не наблизила Україну до членства в Європейському Союзі. Скигненнями

і безкінечними проханнями прийняти в Альянс і ЄС Україна «набридла» Європі. До того ж у країні мало що робилося для реальної перебудови на сучасній інноваційній основі вітчизняної економіки, піднесення життєвого рівня народу, вдосконалення функціонування демократичних інститутів.

Водночас зовнішньополітичний курс В. Ющенко і його «помаранчевої» команди, конкретні кроки і заяви керівництва Міністерства закордонних справ відзначалися все більшою антиросійською спрямованістю, а то й відвертою русофобією, що призвело до небезпечного погіршення — на шкоду національним інтересам України — відносин з нашим найближчим сусідом і стратегічним партнером. Фактично були припинені контакти державних діячів України і Росії на найвищому рівні. Згорталися економічні відносини. Відчуження між нашими країнами і народами наростало й у зв'язку з насадженням в Україні націонал-шовіністичної ідеології, суб'єктивістським переглядом подій Великої Вітчизняної війни, реабілітацією і героїзацією колабораціоністів — пособників гітлерівських окупантів. На це була спрямована навіть діяльність української Служби безпеки, тодішнє керівництво якої проголошувало: «...Незалежна українська держава досі не визнала УПА (Українську повстанську армію — Г.К.). Міцна імперська пуповина заважає владній еліті назвати окупанта (воїнів Радянської армії, які визволяли Україну від фашистських окупантів. — Г.К.) окупантом, а борців за свободу (тобто “упівців”. — Г.К.) — героями нації». Дійшло до того, що дипломи випускникам елітного навчального закладу СБУ вручалися в присутності посла Сполучених Штатів Америки...

На президентських виборах 2010 року згубний для нашої країни політичний курс було відкинуто. Реалізовано важливу конституційну вимогу — Верховною Радою ухвалено Закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», законодавчо закріплено політику позаблоковості як основу курсу України, наріжний камінь її зовнішньополітичної та безпекової доктрини. Було відновлено добросусідські, стратегічні відносини з Росією. Міжнародна діяльність набула динамізму, відновлено її різновекторний і, як б сказав, рівновекторний характер. Організовано підготовку важливих концептуальних, основоположних документів нової редакції Стратегії національної безпеки, Стратегічних напрямів зовнішньої політики. Вносяться

корективи у поетапну Програму реформування та розвитку сектора безпеки і оборони. Вживаються заходи до завершення формування вітчизняного оборонно-промислового комплексу.

Перші кроки нової влади не тільки були позитивно оцінені більшістю в нашому суспільстві, а й сприяли зміцненню зовнішньополітичних позицій України, піднесенню її авторитету на міжнародній арені.

На жаль, з часом у діяльності уряду стали появлятися акценти, які свідчать про певний відступ від декларованого під час виборчої кампанії курсу. Різновекторний характер політики позаблоковості все більше трансформується в стратегію європейської інтеграції як домінанту, фундаментальну складову української зовнішньої політики. Курс на набуття повноправного членства в ЄС проголошений «пріоритетним як для внутрішнього розвитку України, так і в її зовнішніх відносинах». Усі завдання внутрішньої і зовнішньої політики підпорядковуються досягненню умов і критеріїв членства в ЄС. Інтеграція в європейський політичний, економічний, правовий та гуманітарний простір стала для нової влади орієнтиром при проведенні системних реформ з модернізації країни.

Існує загроза того, що, домагаючись форсованого членства в ЄС, нинішня влада може припуститися таких же помилок, як і «помаранчевий» режим при вступі до СОТ. Це стосується, зокрема, ставлення до умов, які висуваються Європейським Союзом стосовно доступу на європейські ринки продукції українського агропромислового комплексу. «Зелене світло» відкрите, по суті, лише для соняшнику і ріпаку — культур, які виснажують ґрунт і тому в країнах Європи не вирощуються. Цього не можна сказати ні про зернові культури, ні — тим більше — про тваринницьку продукцію, значну частину якої Україна вже імпортує з інших країн.

Нові акценти з'явилися і в ставленні до членства в НАТО. Якщо в Законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (ст. 11) дотримання політики позаблоковості визначається як «неучасть України у військово-політичних союзах, пріоритетність участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес», то в Щорічному Посланні Президента України

до Верховної Ради України говориться про відмову України від «форсованого набуття членства в НАТО» (с. 125). Насправді співпраця з Альянсом стала ще активнішою, ніж за часів президентства Ющенка. Свідченням тому є затверджений урядом на 2011 рік План співробітництва з НАТО.

То ж, мабуть, не без підстав один з керівників Інституту стратегічних досліджень при Президентові України, який відверто репрезентував себе прихильником членства нашої країни в НАТО, у передачі радіо «Ера-FM» нещодавно заявляв: «Раніше ми багато говорили про вступ в НАТО, але мало що робили для цього, тепер — навпаки: менше говоримо, а реально працюємо». Суттєвим є й те, що відносини із Сполученими Штатами Америки ґрунтуються на Хартії про стратегічне партнерство між нашими країнами, в якій питання про американське сприяння вступу України в НАТО займає центральне місце. А в президентському Посланні до Верховної Ради України особливо наголошується на тому, що «розвиток стратегічного партнерства України з РФ не може відбуватися за рахунок стратегічних відносин з ЄС та США, вибудованих за попередні роки» (с. 137).

Питання щодо української позиції стосовно членства в НАТО є особливо чутливим в українсько-російських відносинах. Саме завдяки декларованій в ході президентської виборчої кампанії і закріпленій в Законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» неучасті України у військово-політичних союзах (малося на увазі насамперед НАТО) вдалося, як було сказано в Посланні, у стислий термін зняти напруженість у відносинах з Російською Федерацією (с. 125). Зрозуміло, що найменший відступ від цієї позиції не може не позначитися на відносинах між нашими країнами. Між тим дрейф у цьому питанні стає все очевиднішим. Поза увагою політиків і аналітиків, насамперед російських, не залишилось те, що в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» в кількох місцях підкреслено говориться про інтеграцію України в європейський простір, а про відносини з Російською Федерацією навіть не згадується.

Курс на євроінтеграцію все більше протиставляється, у тому числі й у публічних виступах високих посадовців, пропозиціям Російської Федерації про приєднання України до Єдиного Економічного Простору у складі Росії, Республіки Білорусь і Казахстану і входження у Митний союз. Сьогодні доводиться

відмічати певне, вже доволі помітне, охолодження у відносинах між нашими країнами, появу в російській стороні сумнівів щодо щирості намірів українського керівництва у двосторонніх відносинах. Це не може не викликати занепокоєння.

Розходження у конкретних питаннях не є чимось незвичайним у міждержавних відносинах: кожна суверенна держава має свої інтереси, які можуть і не збігатися з інтересами держав-партнерів. Знаходження взаємоприйнятних рішень при добрій волі сторін можливе. Добиватися цього не завжди просто, зокрема і з огляду на жорсткість російської позиції, особливо в умовах, коли в суспільстві, насамперед у засобах масової інформації, нагнітається атмосфера неприязні, лунають взаємні звинувачення. А саме з цим сьогодні доводиться мати справу і в Україні, і в Росії.

Широкомасштабна кооперація, особливо в галузях оборонно-промислового комплексу, розгалужені зв'язки між вченими України і Росії, залежність нашої економіки від поставок російських енергоресурсів, значно більша відкритість російського ринку порівняно з країнами Європи для української продукції, родинні та інші особисті зв'язки мільйонів людей наших країн — все це вимагає особливо зважених підходів і високого професіоналізму при пошуку взаємоприйнятних рішень з питань, в яких інтереси України і Росії можуть не збігатися.

Політика країни — і зовнішня, і внутрішня — має повною мірою враховувати реальну ситуацію, яка складається на Європейському континенті і в світі, бути динамічною і конструктивною, гнучкою і послідовною, підпорядкованою захисту і реалізації національних інтересів, забезпечувати зміцнення економічної могутності, надійної обороноздатності і міжнародних позицій України.

На даному етапі цьому сприяє саме політика позаблоковості, яка не має нічого спільного із самозамкненістю, ізоляціонізмом, а передбачає активну співпрацю з країнами всіх континентів, насамперед з сусідами.

Позаблоковий статус України склався історично і має як позитивні сторони, так і породжує певні проблеми, в тому числі пов'язані із забезпеченням надійної оборони. Наша країна, що має оборонну доктрину, мабуть, більше, ніж будь-яка інша, зацікавлена у подоланні конфронтаційного мислення, блокових підходів у міжнародних відносинах. Україні, як кажуть, сам

Бог велить активно добиватися створення єдиної — загальноєвропейської — системи колективної безпеки, яка охоплювала б усі держави нашого континенту, — від Ванкувера до Владивостока — і ті, що входять до військово-політичних блоків (передусім НАТО і ОДКБ), і позаблокові. В разі реалізації цього проекту сама собою відпаде проблема вступу чи невступу України в НАТО або до іншого військово-політичного блоку. Одне з гострих питань, яке розколює наше суспільство, було б зняте.

Не вважаю продуктивним, таким, що відповідає інтересам нашої країни, протиставлення курсу на інтеграцію України в європейські структури подальшому розвитку добросусідських відносин з Російською Федерацією, іншими колишніми союзними республіками, поглибленню інтеграційних процесів на пострадянському просторі, в тому числі приєднанню до Митного Союзу, входженню в Єдиний Економічний Простір. Навпаки, тісна співпраця, узгоджені дії з Росією, її союзниками, активна позиція України у Співдружності Незалежних Держав, на моє переконання, тільки сприятимуть досягненню європейських стандартів в економіці, соціальній, гуманітарній сферах, утвердженню демократичних засад державного і суспільного життя, спільному вирішенню гострих питань, що їх висуває життя, зокрема проблем енергетичної, екологічної, продовольчої безпеки. Тоді й питання інтеграції України в європейську структуру будуть ставитись інакше, без загострень і ускладнень у відносинах з сусідами. Адже в світі поважають і рахуються лише з сильними, багатими і розумними.

Події розвиваються так, що, з одного боку, загроза виникнення повномасштабного воєнного конфлікту на нашому континенті оцінюється як низька, а з іншого — зазнають докорінних трансформацій підходи, методи та засоби ведення збройної боротьби, а сукупний ефект від дії новітніх загроз може мати для нашого субконтиненту руйнівні наслідки. Вже сьогодні жодна з європейських країн не може самостійно гарантувати свою безпеку. До того ж суттєво змінюються техніка та озброєння, засоби комунікації, оснащення військовослужбовців. Це вимагає значних бюджетних витрат. Вкрай важливо змінити ставлення держави до соціальних і правових проблем захисників Вітчизни. Адже в соціальному плані вони, як мінімум, на порядок гірше

Бесіди з воїнами-прикордонниками на острові Зміїному (квітень 2003 р.)

Під час проведення круглого столу (другий зліва Г.К. Крючков)

Розмова з Послом Великобританії в Україні Робертом Брінклі (2003 р.)

Зустріч з еміром Королівства Кувейт Джабером-аль-Ахмедом-аль-Джабером-ас-Сабахом (2003 р.)

Розмова з Надзвичайним і Повноважним Послом США Карлосом Паскуалем

забезпечені і захищені, ніж у Російській Федерації, Республіці Білорусь, не кажучи вже про країни Європейського Союзу.

З огляду на ці обставини поставлене у президентському Посланні завдання — розробити прогностичну модель сектора безпеки і оборони, зокрема Збройних сил України, до 2025 року, що мала б гарантувати захист суверенітету і територіальної цілісності держави, належну ефективність дій при вирішенні принаймні одного локального конфлікту по периметру кордонів України, є надзвичайно важливим і актуальним.

Це висуває, як невідкладне, завдання — якомога швидше визначитись з основними напрямками реформування Військової організації України на найближчі 10–15 років з тим, щоб вивести вітчизняні Збройні сили з глибокої кризи, перетворити їх на сучасну, оптимальну за чисельністю, всебічно забезпечену, оснащену сучасною військовою технікою і озброєнням, соціально захищену армію, здатну виконувати покладені на неї Конституцією обов'язки.

Назріла потреба чіткіше сформулювати в Основному Законі функції держави щодо захисту суверенітету і територіальної ці-

лісності України, забезпечення її безпеки і на цій основі системно оновити нормативно-правову базу у сфері національної безпеки і оборони.

В нинішніх умовах особливо зростає значення узгоджених дій у сфері зовнішньої політики з політикою в оборонній і безпековій сферах, що вимагає посилення координації і контролю діяльності усіх державних органів. Ефективніше має використовувати свої повноваження конституційний координуючий орган при Президентові України — Рада національної безпеки і оборони України, активність якої останнім часом чомусь помітно знизилась.

Своєю реалістичною, прагматичною зовнішньою політикою держава повинна множити коло друзів і ні в якому разі не породжувати недругів, тим паче ворогів, а розумною внутрішньою політикою, у тому числі політикою у сфері безпеки і оборони, зміцнювати економічну і оборонну могутність України — найважливішу гарантію її безпеки, мирної праці нашого народу.

